

MIKOŁAJ FRANCISZEK WILK

ORCID: 0000-0002-6050-5807

Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu

Czesław Anteck i (1880–1923). Szkic biograficzny

Słowa kluczowe: biografie, II Rzeczpospolita, I wojna światowa, powiat konecki, Szydłowiec, samorząd miejski, samorząd powiatowy, kamieniarstwo

Key words: biographies, the Second Republic of Poland, World War I, Końskie powiat, Szydłowiec, municipal self-government, powiat self-government, stonemasonry

Streszczenie: Artykuł jest biografią przedsiębiorcy kamieniarskiego i samorządowca z Szydłowca – Czesława Anteckiego. W 1916 r. znalazł się w strukturach lokalnego samorządu. Do śmierci zasiadał w Radzie Miasta. Podczas okupacji austriackiej pełnił funkcję Komisarza Miasta. W latach 1919–1920 był burmistrzem Szydłowca oraz w 1922 r. tymczasowo pełnił jego obowiązki. Od 1917 r. do śmierci był członkiem Sejmiku Powiatowego Koneckiego. Pracował w nim w trzech komisjach stałych i doraźnie w dwóch innych. Był zaangażowany w projekty gospodarcze i społeczne w Szydłowcu i powiecie koneckim. Często je inicjował. Z tych względów zaprezentowano w artykule problemy poruszone przez samorząd w latach 1916–1923. Uwzględniono przede wszystkim kwestie, w których udział miał Anteck i. Były to głównie: aprowizacja powiatowa w czasie I wojny światowej i tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, regulacja czasu pracy w przemyśle i handlu w powiecie koneckim, projekt budowy kolei do Szydłowca, profesjonalizacja ochotniczych straży pożarnych w powiecie koneckim, budownictwo komunalne i publiczne w powiecie, szkolnictwo zawodowe (rzemieślnicze) na tym obszarze, budowa pomnika Kościuszki w Szydłowcu. Artykuł przypomina sytuację samorządu Szydłowca w latach 20. XX w. Podejmuje również możliwie szczegółowo działalność gospodarczą Anteckiego. Znajdują się w nim też podstawowe fakty z jego życia prywatnego – pochodzenie i krąg rodzinny.

Abstract: The article is a biography of Czesław Anteck i, a stonemason and local government official from Szydłowiec. In 1916, he joined the local government structures. He was a member of the Town Council until his death. During the Austrian occupation, he was Town Commissioner. In the years 1919–1920 he was the mayor of Szydłowiec,

and in 1922 he temporarily substituted for the mayor. From 1917 until his death, he was a member of the Końskie powiat council. He sat on three standing committees and ad hoc on two others. He was involved in economic and social projects in Szydłowiec and Końskie powiat, which frequently initiated. For these reasons, the article presents the problems raised by the local government in the years 1916–1923. First of all, the issues in which Anteckci was involved are taken into account. These concerned mainly powiat provisioning during World War I, and shortly after Poland regained independence – the regulation of working hours in industry and trade in the Końskie powiat, a project to build a railway to Szydłowiec, professionalization of volunteer fire brigades in the Końskie powiat, municipal and public construction in the powiat, vocational (craft) education in the area, as well as construction of the Kościuszko monument in Szydłowiec. The article outlines the situation of the Szydłowiec self-government in the 1920s, as well as providing a detailed discussion of Anteckci's economic activity and his personal life, such as his extended family of origin.

Szydłowiec to niewielkie miasto położone w zachodniej części Przedgórze Iłżeckiego, przy dawnych traktach handlowych. Jego rozwój nierozzerwalnie związany był z eksploatacją górniczą rud żelaza i piaskowca, a zajmujący się tym przedsiębiorcy w ciągu XIX stulecia dorobili się znacznych majątków. W tym okresie Szydłowiec tworzył gminę miejską i należał do powiatu koneckiego w guberni radomskiej (w latach 1866–1915). Ponieważ akta miasta w 1914 r. zostały zniszczone¹, niewiele dziś wiadomo o administracji miejskiej i samej miejscowości w drugiej połowie XIX w. Wówczas Szydłowiec, podobnie jak inne miasta w Królestwie Polskim, nie posiadał własnego samorządu i był organem administracji państwowej najniższego stopnia². Podczas I wojny światowej miasto było okupowane przez wojska austro-węgierskie, które wprowadziły tu własną administrację w ramach już istniejących gmin i powiatów oraz – w oparciu o komitety obywatelskie – zorganizowały samorząd miejski i powiatowy³. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Szydłowiec należał do tego samego powiatu w województwie kieleckim (1919–1939). Na krótko przed II wojną światową miasto wraz z gminą miejską znalazło się w powiecie radomskim⁴.

¹ Na początku XX w. archiwum Magistratu Miasta znajdowało się w wieży ratusza (J. Wiśniewski, *Dekanat konecki*, Radom 1913, s. 276), którą zbombardowano w 1914 r.

² G. Smyk, *Administracja publiczna Królestwa Polskiego w latach 1864–1915*, Lublin 2011, s. 265–269; W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764–1989*, Warszawa 2007, s. 149, 154.

³ W. Witkowski, *Historia administracji...*, s. 298–300.

⁴ J.Z. Pająk, *Szydłowiec w przemianach sieci administracyjnej*, w: *Hrabstwo szydłowieckie Radziwiłłów*, red. Z. Guldon, Szydłowiec 1994, s. 141–149; G. Miernik, *Podziały administracyjne na ziemi szydłowieckiej*, w: *Z dziejów powiatu szydłowieckiego*, red. M. Przeniosło,

Historia zarządu i rady miejskiej w Szydłowcu okresu międzywojennego jest dobrze znana badaczom⁵, podobnie jak tamtejsza sytuacja polityczna (choć w mniejszym zakresie⁶). Nie jest jednak znana szerszemu gronu historyków i regionalistów działalność samorządu powiatu koneckiego⁷. Dzięki najnowszej publikacji o starostach II Rzeczypospolitej możemy poznać biogramy kilku z nich urzędujących w Końskich⁸. Nadal jednak brakuje opracowań dotyczących burmistrzów i wójtów. Opracowane i wydane zostały natomiast publikacje o samorządowcach okresu międzywojennego z Kielc⁹, Radomia¹⁰ i Skarżyska-Kamiennej¹¹. Nie są wciąż znane biografie burmistrzów mniejszych ośrodków

Szydłowiec 2009, s. 180-186; J. Piwek, *Szydłowiec i dobra szydłowieckie w pierwszej połowie XIX wieku*, Kielce 1996, s. 11-38.

- ⁵ O radzie i zarządzie miasta Szydłowca szczegółowo w publikacji: J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu w pierwszych latach drugiej Rzeczypospolitej (1918–1923)*, w: *Studia z historii Szydłowca*, red. Z. Guldon, J. Wijaczka, Szydłowiec 1995, s. 115-139 oraz M. Przeniosło, *Rada i Zarząd Miasta Szydłowca w latach 1918–1939*, w: *Szydłowiec. Z dziejów miasta*, red. J. Wijaczka, Szydłowiec 1999, s. 69-87.
- ⁶ Zob.: M. Przeniosło, *Preferencje polityczne mieszkańców ziemi szydłowieckiej w okresie II Rzeczypospolitej*, w: *Z dziejów powiatu szydłowieckiego*, red. tenże, Szydłowiec 2009, s. 149-173; tenże, *Aktywność polityczna Żydów w Szydłowcu w latach 1918–1939*, w: *Żydzi szydłowieccy*, red. J. Wijaczka, Szydłowiec 1997, s. 73-92.
- ⁷ Do pełnego opracowania tego zagadnienia posłużyć mogą przede wszystkim zespoły: Wydział Powiatowy w Końskich (dalej: WPK) i Urząd Wojewódzki Kielecki I (dalej: UWK I) z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach (dalej: APK).
- ⁸ Spośród starostów koneckich opracowano biogramy: Franciszka Mikrowicza, Stefana Mydlarza i Leopolda Piątkowskiego; zob.: J. Mierzwa, *Słownik biograficzny starostów Drużej Rzeczypospolitej, t. 1, Łomianki 2018, s. 293-295, 300-301, 331-332.*
- ⁹ Zob.: P. Wolańczyk, *Stefan Artwiński. Biografia*, Kielce 2010; tenże, *Prezydenci Kielc 1919–1950*, Kielce 2018; Ł. Poniewierski, *Ksiądz Ludwik Gawroński – radny miasta Kielce 1919–1921*, „Między Wisłą a Pilicą” t. 18, 2017, s. 91-99.
- ¹⁰ Zob.: A. Morgan, *Prezesem została kobieta*, w: *Ich ślady. Kobiety w historii Radomia*, red. A. Morgan, A. Skubisz-Szymanowska, Radom 2011, s. 60-83; J. Boniecki, *Józef Grzeczmarowski (życie i działalność 1884–1918)*, w: *W 100 rocznicę urodzin Józefa Grzeczmarowskiego*, red. J. Zdrojkowski, Radom 1984, s. 1-9; W. Macherzyński, *Józef Grzeczmarowski – działacz społeczno-polityczny i gospodarczy w okresie międzywojennym (1918–1939)*, w: tamże, s. 22-38; tenże, *Józef Grzeczmarowski jako redaktor i wydawca*, w: tamże, s. 39-46; tenże, *Tomasz Całuń – ps. „Kostek” (1890–1936)*, w: *Znani i nieznani ziemi radomskiej, t. 2*, red. C.T. Zwolski, Radom 1988, s. 33-35; tenże, *Antoni Ćwiąg (1900–1972)*, w: tamże, s. 37-39; tenże, *Franciszek Foryś (1874–?)*, w: tamże, s. 55-56; J. Boniecki, *Zygmunt Słomiński (1879–1943)*, w: *Znani i nieznani ziemi radomskiej, t. 3*, red. C.T. Zwolski, Radom 1990, s. 297-299.
- ¹¹ Zob.: K. Zemęła, *Baltruszajtis Andrzej*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 14-18; K. Zemęła, M. Medyński, *Bobowski Konstanty*, w: tamże, s. 38-39; K. Zemęła, *Czaplarski Waclaw*, w: tamże, s. 53-54; tenże, *Ergietowski Wawrzyniec*, w: tamże, s. 73-74; tenże, *Sieczka Antoni*, w: tamże, s. 202-203; tenże, *Tatkowski Franciszek*, w: tamże, s. 246-247; tenże, *Węgrzecki Waclaw*, w: tamże, s. 255-256.

województwa kieleckiego. Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie sylwetki jednego z nich – Czesława Anteckiego – przede wszystkim jako czynnego samorządowca i działacza społecznego. Co prawda był on wzmiankowany przy okazji innych opracowań, lecz nie był ich głównym podmiotem¹². Jego osoba została też ukazana na tle dziejów rodziny, jednak przekaz ten, jako domowa saga, jest bardzo subiektywny¹³.

15 października 1873 r. w Chlewiskach Konstanty Anteckie (1838–1925)¹⁴, owdowiały piekarz z Szydłowca, ożenił się z Michaliną Połomską (1854–1931)¹⁵, córką dzierżawcy folwarku w tejże wsi¹⁶. Konstanty pochodził z Kaliskiego, z rodziny o mieszczańskim rodowodzie. Według wspomnianego wyżej rodzinnego podania miał być za młodu powstańcem styczniowym, a próba uniknięcia represji ze strony rządu carskiego miała zmusić go do osiedlenia się w odległym miasteczku¹⁷. Michalina zaś wywodziła się z rodziny szlacheckiej, o trudnym dziś do ustalenia rodowodzie¹⁸.

Pisano dotąd o szlacheckim pochodzeniu rodziny Anteckich. Miała się ona ponoć pieczętować Liliami¹⁹ (albo nieznanym herbem z kosą i grabiami²⁰). Co prawda jeden z najlepiej opracowanych współczesnych herbarzy podaje to nazwisko, jednak przypisuje mu Szreniawę²¹. Ze względu na znaczne rozbieżności co do przypisywanych familii herbów tezę o jej szlacheckim pochodzeniu należy odrzucić. W świetle zachowanych dokumentów najbardziej prawdopodobne wydaje się mieszczańskie pochodzenie rodziny.

Wspomniane małżeństwo doczekało się dziesięciorga dzieci – czterech córek i sześciu synów. Byli to kolejno: Łukasz Władysław (ur. 1874), Zofia Kon-

¹² Por. przyp. 5, jak również I. Przybyłowska-Hanusz, *Pomniki przeszłości Szydłowca. Komentarz rzymskokatolicki przy ulicy Kamiennej, Szydłowiec* 2009, s. 64-66.

¹³ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, w: *To nasze życie... Wspomnienia mieszkańców Szydłowca i okolic*, oprac. I. Przybyłowska-Hanusz, M. Piwowarczyk, Szydłowiec 2018, s. 7-18.

¹⁴ Lata życia na podstawie aktu zgonu. Archiwum Parafii św. Zygmunta w Szydłowcu (dalej: AParSz), Księgi metrykalne, sygn. 3/31, k. 127v., akt nr 24.

¹⁵ Lata życia na podstawie aktu zgonu. AParSz, Księgi metrykalne, sygn. 3/32, k. 138v., akt nr 10.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Radomiu (dalej: APR), Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej (dalej: USC r-k), Chlewiska, sygn. 61, akt ślubu nr 42.

¹⁷ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 8.

¹⁸ Archiwum Parafii św. Stanisława w Chlewiskach, Księga urodzonych 1852–1860 (bez sygn.), s. 106, akt 131.

¹⁹ I. Przybyłowska-Hanusz, *Pomniki przeszłości Szydłowca...*, s. 66.

²⁰ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 7.

²¹ T. Gajl, *Herbarz polski od średniowiecza do XX wieku. Ponad 4700 herbów szlacheckich, 49 tysięcy nazwisk, 60 tysięcy rodzin*, Gdańsk 2011, według indeksu.

stancja (ur. 1876), Feliks Waclaw (ur. 1878), Czesław Leon (1880–1923), Tytus Jan (1882–1921), Eugenia (ur. 1884), Jan Konstanty (ur. 1887), Marianna Katarzyna (ur. 1889), Bolesław Roman (ur. 1892) i Irena Jadwiga (1894–1979). Ponadto wychowywało ono troje dzieci Konstantego z pierwszego małżeństwa, z Katarzyną z Gałczyńskich: Emilię Anielę (ur. 1866), Ludwika Stanisława (1870–1918) i Pelagię Mariannę (ur. 1872)²².

Czwarty z synów Konstantego – Czesław – niewątpliwie zasłużył na opracowanie osobnej biografii. Swego czasu był prężnie działającym samorządowcem. Sprawował funkcję radnego Rady Miasta, dwukrotnie powierzono mu stanowisko burmistrza w rodzinnym mieście, był też zaangażowanym członkiem Sejmiku Powiatowego w Końskich. W historii Szydłowca zapisał się też jako przedsiębiorczy przemysłowiec.

Czesław Leon urodził się 11 kwietnia 1880 r. w Szydłowcu²³. Jego rodzice utrzymywali się już wówczas z dochodów uzyskiwanych z posiadanych nieruchomości²⁴. Ojciec był właścicielem kilku domów w mieście, między innymi lokalu wynajmowanego przez władze na siedzibę Sądu Pokoju²⁵.

Czesław Antecki otrzymał wykształcenie typowe dla mieszczaństwa z małych ośrodków przełomu XIX i XX w. Wiadomo, że pobierał podstawowe nauki (należy tak wnioskować na podstawie informacji o wykształceniu zamieszczonej w aktach Urzędu Wojewódzkiego – „czyta i pisze”²⁶). Nie można jednoznacznie stwierdzić, czy uczęszczał do szkoły powszechnej w Szydłowcu, ze względu na brak dokumentacji z działalności tej placówki w XIX w.²⁷ Natomiast ze względu na majątność rodziny można przypuszczać, że mógł być nauczany w domu (dom

²² Relacja rodzinna podaje po jednym imieniu dwanaścioro dzieci Konstantego. Lata urodzenia oraz imiona na podstawie aktów stanu cywilnego: APR, USC r-k Szydłowiec, sygn. 63, akt ur. nr 39, sygn. 65, akt ur. nr 137, sygn. 67, akt ur. nr 180, sygn. 71, akt ur. nr 81, sygn. 73, akt ur. nr 97, sygn. 75, akt ur. nr 8, sygn. 77, akt ur. nr 222, sygn. 79, akt małżeństwa nr 24, sygn. 80, akt ur. nr 40, sygn. 82, akt ur. nr 117, sygn. 85, akt ur. nr 83, sygn. 87, akt ur. nr 224, sygn. 88, akt małżeństwa nr 2. Ponadto wspomniana narracja błędnie podaje nazwisko rodowe pierwszej żony K. Anteckiego; por.: B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 8.

²³ I. Przybyłowska-Hanusz podaje błędną datę urodzenia: 11 IV 1890 r.; por. też, *Pomniki przeszłości Szydłowca...*, s. 64–66.

²⁴ APR, USC r-k Szydłowiec, sygn., 73, akt ur. nr 97.

²⁵ J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 130; por. Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu (dalej: MLIM), nr inw. MLIM/A/156, k. 27v.

²⁶ APK, UWK I, sygn. 4084, s. 143–144.

²⁷ Szkoła elementarna funkcjonowała w mieście od 1820 r., a jej męskie oddziały od końca XIX w.; por. A. Karpeta, *Publiczne szkolnictwo powszechne międzywojennego Szydłowca*, „Studia Kieleckie – Seria Historyczna” nr 6, 2010, s. 142.

rodzinny Anteckich znajdował się przy wschodniej pierzei rynku głównego²⁸). Aby wyuczyć się praktycznego zawodu, trafił do lokalnego cechu. W 1898 r. miał odbyć dwumiesięczną praktykę zawodową u majstra kamieniarskiego Stefana Jastrzębskiego. Na tej podstawie miał zostać czeladnikiem kamieniarstwa²⁹. Na tym zakończyła się jego edukacja. Nie wiadomo jednak dokładnie, gdzie po odbytej praktyce pracował³⁰.

Niedługo po zakończeniu nauki Antecki skupił się na gromadzeniu majątku. Skoro nie był rzemieślnikiem (a w 1912 r. już rentierem³¹), przypuszczalnie fundusze na ten cel uzyskał od rodziny. Nabył bogate wówczas w pokłady piaskowca grunty na Koziej Woli i Niwach³². 25 września 1902 r. odkupił za sumę 1900 rubli od małżeństwa Karola i Anny Podkowińskich siedmioipółmorgowy grunt orny na Niwach sąsiadujący z działką jego ojca³³. Nie wiadomo dokładnie, od kiedy (ale na pewno już w 1903 r.) funkcjonował tam kamieniołom. W tym roku, celem poszerzenia działalności, Antecki wydzierżawił od Franciszki Jarczyńskiej sąsiadujący z kopalnią plac³⁴. Niespełna rok później, 29 lutego 1904 r., zakupił od rodzeństwa Marianny Pacańskiej, Karoliny Werens i Ignacego Prokopowicza za sumę 500 rubli plac na Borkach, sąsiadujący z kamieniołomem Stanisława Podkowińskiego³⁵. Dało to solidne podwaliny do założenia własnej firmy „Kopalnie Kamienia Szydłowieckiego Czesław Antecki”. W tym zakładzie miał być wykonany słynny pomnik Tadeusza Kościuszki (o którym poniżej) stojący na szydłowieckim rynku³⁶.

Po założeniu kopalni Czesław Antecki nadal pomnażał swój majątek. 23 września 1907 r. zakupił sąsiadującą z jego własnością na Koziej Woli czteromorgową działkę od Łukasza i Józefy Setów za 500 rubli i za tę samą kwotę są-

²⁸ APR, Akta notariusza szydłowieckiego Dworaka Antoniego (dalej: Akta not. Dworaka), sygn. 6, k. 27, sygn. 22, k. 336.

²⁹ Przydatnych w tej kwestii ksiąg wyzwolein na czeladników kamieniarstwa, jak też innej dokumentacji cechu kamieniarskiego w Szydłowcu, nie odnaleziono przy Cechu Rzemiosł Różnych w Szydłowcu; informację tę zaczerpnięto jedynie ze wspomnienia rodzinnego.

³⁰ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 9.

³¹ Archiwum Państwowe w Łodzi, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Maryi Panny w Łodzi, sygn. 196, akt małżeństwa nr 325.

³² Kozią Wolą nazywano północną część Szydłowca, położoną przy drodze do Zdziechowa, sąsiadującą z Folwarkiem Zdziechów. Natomiast Niwami północną część miasta, przy szosie na Radom, sąsiadującą ze Świerczkiem.

³³ APR, Akta notariusza szydłowieckiego Terpiłowskiego Mariana (dalej: Akta not. Terpiłowskiego), sygn. 4, k. 291-294v.

³⁴ Tamże, sygn. 7, k. 139-140.

³⁵ Tamże, sygn. 8, k. 177-178v.

³⁶ B. Jankowska-Piskorska *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 9.

siadujący z nią czteromorgowy plac od rodziny Szlezingerów³⁷. 8 sierpnia 1913 r. za 1000 rubli od Franciszka i Marcina Ceglińskich Anteckiego nabył blisko czteromorgową działkę w tej samej okolicy³⁸. Natomiast w maju 1909 r. za 500 rubli od Zuzanny Nowak kupił kolejne dwie działki przy szosie radomskiej, o łącznej powierzchni dziewięciu morgów 225 prętów, które w następnym roku odsprzedał swojemu ojcu za 1000 rubli³⁹. 4 maja 1917 r. zakupił od Feliksa Krzemińskiego za sumę 400 rubli sąsiadujący z jego działką na Koziej Woli czteromorgowy grunt⁴⁰. W maju 1918 r. jednomorgową działkę w Wąchocku zakupił Anteckiego od rodzeństwa Julianny Rudzkiej, Felicji Hebdzyńskiej, Walerii Kowalskiej i Wincentego Banaczkowskiego za łączną kwotę 8 tys. rubli⁴¹. 30 czerwca 1913 r. rozszerzył działalność zakładu poprzez odkupienie od Abrama Hersza Goldmana rocznej koncesji na wydobycie piaskowca w niewielkim kamieniołomie w Szydłówku, obsługiwanym wcześniej przez Hersza Mendla Katza⁴². W późniejszym okresie Anteckiego poszerzył jeszcze swój majątek na Koziej Woli. 6 lipca 1921 r. odkupił od ojca za 10 tys. marek ósmą część udziału w jednej z działek w tej okolicy⁴³. 13 marca 1922 r. od siostr Bronisławy Parszewskiej i Antoniny Misztal oraz ich bratowej Walerii Sieczkowskiej zakupił działkę czteromorgową w tej samej części miasta za milion marek⁴⁴. Jednak najważniejszą jego inwestycją okazało się kupno od Edwarda Angiewicza (8 marca 1921 r.) połowy folwarku Edwardów we wsi Śmiłów o łącznej powierzchni 11 morgów i 40 prętów wraz z przynależącymi doń kuźnią i kopalnią piaskowca, za niespełna 2 mln marek⁴⁵. Należy zatem przypuszczać, że jego kamieniołomy przynosiły pokaźne zyski, zaś sam Anteckiego należał do osób bardzo dobrze sytuowanych. Był prężnie działającym przedsiębiorcą dbającym o rozwój swoich zakładów⁴⁶.

Należałoby w tym miejscu wspomnieć o założonej przez Anteckiego rodzinie. 4 czerwca 1912 r. w łódzkim kościele Najświętszej Maryi Panny poślubił Sewerynę Mariannę Lipowską⁴⁷. Z tego związku zrodziło się sześcioro dzieci, z których troje zmarło w dzieciństwie. Według starszeństwa byli to: Irena (ur. 1913),

³⁷ APR, Akta not. Terpiłowskiego, sygn. 17, k. 87-88, 95-96v.

³⁸ Tamże, sygn. 50, k. 113-115.

³⁹ Tamże, sygn. 22, k. 166-167v., sygn. 27, k. 360-362.

⁴⁰ APR, Akta not. Dworaka, sygn. 3, k. 256-257.

⁴¹ Tamże, sygn. 7, k. 160-165v.

⁴² APR, Akta not. Terpiłowskiego, sygn. 49, k. 184-185v.

⁴³ APR, Akta not. Dworaka, sygn. 20, k. 354-355.

⁴⁴ Tamże, sygn. 23, k. 299-300.

⁴⁵ Dokładnie 1 800 000 marek; tamże, sygn. 19, k. 312-318.

⁴⁶ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 9.

⁴⁷ Por. przyp. 31.

Kazimierz Władysław (1914–2004), Seweryna Maria (1917–1918), Jadwiga Halina (ur. 1921) oraz bliźnięta Czesław Jerzy i Halina Seweryna (1923)⁴⁸.

Podczas I wojny światowej pojawiły się załóżki polskiego samorządu miejskiego i powiatowego. Wraz z rozwojem działań wojennych zaczęły na terenie Królestwa Polskiego powstawać Komitety Obywatelskie⁴⁹. Na podstawie lakonicznej informacji w dokumentacji Naczelnego Komitetu Narodowego należy stwierdzić funkcjonowanie miejskiego Komitetu Obywatelskiego w Końskich⁵⁰. Zachowała się również dokumentacja tożsamyh organów dla miasta i gminy Końskie oraz powiatu koneckiego. Również w Szydłowcu zorganizowany był wspólny komitet dla miasta i gminy wiejskiej. W 1915 r. Kieleckie znalazło się pod okupacją Austriaków, którzy działające tam polskie organizacje akceptowali⁵¹. Komitety wywodzące się z polskiej inicjatywy z czasem zamieniane były przez okupanta w rady miast i powiatów⁵². Nie można jednak stwierdzić ponad wszelką wątpliwość obecności Anteckiego w KO w Szydłowcu. Pewna natomiast jest jego przynależność w okresie przedwojennym do miejscowego oddziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie⁵³.

Władze okupacyjne rozporządzeniem z 28 sierpnia 1916 r. wprowadziły samorząd miejski w mniejszych ośrodkach, między innymi w Szydłowcu. Początkowo zachowano formalnie urzędującego burmistrza, którym był Bonawentura Niezgodziński⁵⁴. Jesienią tego roku okupant powołał swojego Komisarza Miasta i prawdopodobnie Radę Miasta. Rada i zarząd z komisarzem na czele pochodziły

⁴⁸ Imiona i daty życia dzieci Anteckiego na podstawie aktów stanu cywilnego: APR, USC r-k Szydłowiec, sygn. 107, akt ur. nr 119, akt ur. nr 191, sygn. 110, akt ur. nr 179; AParSz, Księgi metrykalne, sygn. 3/9, k. 265, akt nr 242, sygn. 3/29, k. 85v, akt nr 180, sygn. 3/31, k. 61v, akt nr 93, k. 63, akt nr 100; por. B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 9, 18.

⁴⁹ J.Z. Pająk, *Powstanie i rozwój samorządu w miastach Królestwa Polskiego podczas I wojny światowej*, w: *Z historii ustroju państwa polskiego od XIV do XX wieku*, red. W. Saletra, Kielce 2003, s. 104-105.

⁵⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Naczelny Komitet Narodowy (dalej: NKN), sygn. 93, s. 189.

⁵¹ M. Przeniosło, *Organizacje samopomocy społecznej w Królestwie Polskim w latach I wojny światowej*, „Niepodległość i Pamięć” nr 1 (33), 2011, s. 59.

⁵² J.Z. Pająk, *Powstanie i rozwój samorządu...*, s. 107.

⁵³ *Sprawozdanie Zarządu Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie 1912*, Warszawa 1913, s. VI.

⁵⁴ Bonawentura Michał Niezgodziński (1858–1940) był burmistrzem powołanym w 1903 r. Posiadał wykształcenie średnie. W okresie późniejszym urzędnik Starostwa Powiatowego w Kielcach (1919–1922) i p.f. burmistrza Opatowa (1922–1924); por. APK, Starostwo Powiatowe Kieleckie I, sygn. 3664, s. 8, 22, 35; J. Wiśniewski, *Dekanat konecki*, s. 277; *Памятная книжка Радомской Губернии на 1905 год*, Radom 1906, s. 50; *Памятная книжка Радомской Губернии на 1914 год*, Radom 1914, s. 52.

z nominacji okupacyjnego Komendanta Powiatowego. Wprawdzie kompetencje wymienionych organów były niewielkie, a wybory do nich rozpisano dopiero na lipiec 1918 r., ale tym samym wprowadzono w ten sposób lokalne elity polskie w sfery rządzące⁵⁵. W tym okresie Anteckci został powołany na stanowisko Komisarza Miasta. Miało to miejsce najprawdopodobniej w roku 1917. Pełnił tę funkcję przypuszczalnie po komisarzu Pierożku, który był nim w listopadzie 1916 r.⁵⁶ Już w lutym 1918 r. funkcję burmistrza sprawował Franciszek Saramowicz⁵⁷. 18 lutego tego roku złożył on dymisję na znak protestu wobec postanowień pokoju zawartego między państwami centralnymi a Ukrainą⁵⁸. Prawdopodobnie w okresie między 18 lutego a wyborami w lipcu 1918 r. urząd burmistrza sprawował Mikołaj Sasin⁵⁹. Nie jest znana dokładna data wyborów do rady i na burmistrza Szydłowca, jednak musiały się one odbyć jeszcze przed 20 lipca⁶⁰. W zachowanym protokole rady miejskiej z listopada tego roku ponownie jako burmistrz wymieniany jest Saramowicz⁶¹. Nie da się jednak określić dat dziennych pełnienia funkcji komisarza przez Anteckiego. Informację tę zaczerpnięto z pierwszego zachowanego w pełni protokołu z posiedzenia Rady Miasta, pochodzącego dopiero z listopada 1918 r.⁶² Podczas zarządu komisarycznego miał on, według relacji jednego z radnych, Andrzeja Klepaczewskiego⁶³, wnosić do domu dokumentację magistratu. Brakuje jednak informacji źródłowych wskazujących na weryfikację tych zarzutów. Zapewne ich adresat uznał je za potwarz, stąd wniósł o ich zapisanie w protokole posiedzenia rady⁶⁴.

⁵⁵ J.Z. Pająk, *Powstanie i rozwój samorządu...*, s. 111-113.

⁵⁶ Pierożek (imię nieznane) był komisarzem Szydłowca w listopadzie 1916 r.; por. ANK, NKN, sygn. 93, s. 222.

⁵⁷ Franciszek Wawrzyniec Saramowicz (1878–1959) był burmistrzem Szydłowca w 1918 r. i ponownie w latach 1918–1919. Posiadał wykształcenie ekonomiczne. W okresie wcześniejszym urzędnik w dobrach Rzuców, w latach 20. XX w. kierownik Browaru i Fabryki Wódek Edmunda Engemana w Szydłowcu, w 1925 r. bez powodzenia ubiegał się o stanowisko burmistrza Kamiennej, por. APR, USC r-k Chlewska, sygn. 91, s. 122, akt małżeństwa nr 45; K. Zemela, *Ergietowski Wawrzyniec*, s. 73.

⁵⁸ „Głos Radomski”, rok III, 1918, nr 40, s. 2.

⁵⁹ Właśc. Piotr Mikołaj Sasin (1853–1919), używał tylko drugiego imienia. Informację o pełnieniu funkcji burmistrza zaczerpnięto z inskrypcji nagrobnej („B. Burmistrz M. Szydłowca”) i porównano z wykazem burmistrzów J. Wiśniewskiego (tegoż, *Dekanat konecki*, s. 277). Brakuje jednak informacji archiwalnych pozwalających na jej weryfikację.

⁶⁰ W akcie ur. z 20 VII 1918 r. F. Saramowicz wymieniany jest jako burmistrz – por. APR, USC r-k Szydłowiec, sygn. 111, akt ur. nr 219.

⁶¹ J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 116.

⁶² MLIM, nr inw. MLIM/A/155, protokół z 24 XI 1918 r., b.p.

⁶³ Andrzej Klepaczewski (1881–1963) był radnym Rady Miasta w Szydłowcu, później p.f. burmistrza tego miasta w latach 1920–1922.

⁶⁴ MLIM, nr inw. MLIM/A/155, protokół z 24 XI 1918 r., b.p.

Ze względu na niepełne zachowanie się akt miasta⁶⁵ trudno orzec, czy był on poza tym epizodem w inny sposób związany z miejskim ośrodkiem władzy. Za to wysoce prawdopodobna jest jego przynależność do rady miejskiej powołanej jeszcze przez okupanta.

Samo funkcjonowanie Rady Miasta Szydłowca przez dłuższy czas okupacji jest tylko domniemane, gdyż nie zachowała się wytworzona przez nią dokumentacja sprzed listopada 1918 r. Zebrano natomiast informacje z maja 1918 r. o delegatach, którzy byli dołączani z rad miast i gmin do Sejmiku Powiatowego w Końskich, powstałego w roku 1917⁶⁶. Odnaleziono również doniesienie prasowe o uchwalonej przez radę 18 lutego następnego roku rezolucji⁶⁷. To pozwoliło datować rozpoczęcie prac Rady Miasta w Szydłowcu na rok 1917, a najpóźniej na luty 1918 r.⁶⁸ Jak wspomniano, do tej rady mógł należeć Antecki, który wszedł w skład pierwszego znanego w pełni magistratu miejskiego. W listopadzie 1918 r. został zwykłą większością głosów, razem z Chaimem Kosenbergiem, Chaimem Pinkiertem i Ignacym Ziółkowskim, wybrany na ławnika miejskiego⁶⁹.

Pierwszy w niepodległej Polsce burmistrz Szydłowca – Franciszek Saramowicz – z początkiem 1919 r. zrezygnował ze stanowiska. 30 stycznia odbyły się więc wybory nowego burmistrza. Przystąpiło do nich trzech kandydatów: Bonawentura Niezgodziński, Franciszek Krzemiński⁷⁰ i Czesław Antecki, który je wygrał, zdobywając 21 na 27 głosów⁷¹. Powołał zarząd składający się z wiceburmistrza Edwarda Ziółkowskiego oraz trzech ławników: Stanisława Podko-

⁶⁵ Zachowane akta miasta Szydłowca znajdują się u różnych przechowawców: w APR, por. *Archiwum Państwowe w Radomiu. Spis zespołów według stanu na dzień 31 grudnia 1999 roku*, oprac. M. Comber, S. Piątkowski, Radom 2000, s. 17; w MLIM, por. karty katalogowe zbiorów historyczno-artystycznych; oraz z wcześniejszego okresu w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie, por. *Zbiory rękopisów w Polsce*, t. 1: *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa, współpraca C.T. Sieniatecka, Warszawa 2014, s. 167-168; jak też w Archiwum Głównym Akt Dawnych; jednak dla podjętego tu okresu stan zachowania ich jest względnie niewielki.

⁶⁶ APK, WPK, sygn. 10, s. 8.

⁶⁷ „Głos Radomski”, Rok III, 1918, nr 40, s. 2.

⁶⁸ J. Wijaczka uznał, że Rada Miasta Szydłowca rozpoczęła swoją działalność w listopadzie 1918 r. (por. tenże, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 116), gdyż przywoływana przez niego księga posiedzeń Rady Miejskiej i Zarządu Miasta Szydłowca z lat 1918–1921 nie zawiera pierwszych protokołów z lat wcześniejszych, jak też pełnego, pierwszego w tej księdze, protokołu sprzed 24 XI 1918 r. (por. MLIM, nr inw. MLIM/A/155, passim).

⁶⁹ J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 116; por. MLIM, nr inw. MLIM/A/155, pierwszy, niepełny protokół (sprzed 24 XI 1918 r.), b.p.

⁷⁰ Franciszek Krzemiński (1889–1950) nie pełnił w podejmowanym tu okresie żadnych funkcji samorządowych.

⁷¹ M. Przeniosło, *Rada i zarząd...*, s. 70.

wińskiego, Izaaka Pinkierta i Wincentego Skrzyńskiego⁷². Pierwsze burmistrzowanie Anteckiego nie trwało jednak długo, gdyż już 29 stycznia 1920 r. obrady rady odbyły się pod przewodnictwem p.f. burmistrza E. Ziółkowskiego. Nie wiadomo, do kiedy dokładnie pełnił tę funkcję i w jakich okolicznościach został jej pozbawiony⁷³.

Po odsunięciu z zarządu miasta Anteckiego pozostał w radzie⁷⁴. Zachowane protokoły posiedzeń rady miejskiej ukazują go jako aktywnego samorządowca. 24 listopada 1918 r. przyjęto jego propozycję wybudowania pomnika Tadeusza Kościuszki. Nie określono przy tym jeszcze jego lokalizacji⁷⁵. Mimo wielu perturbacji udało się go wybudować i uroczystie odsłonić dopiero we wrześniu 1923 r., już po śmierci inicjatora powstania monumentu⁷⁶. Pomnik został wykonany według projektu warszawskiego architekta Antoniego Karczewskiego (który zresztą miał stwierdzić, że został on „najokropniej wykoszlawiony”⁷⁷). O wiele ważniejszą inicjatywą podjętą przez Anteckiego było utrzymanie porządku publicznego w mieście w pierwszych miesiącach niepodległości (przy pomocy funkcjonującej Milicji). Radny osobiście zobowiązał się do jej nadzorowania⁷⁸. Do ważnych zadań powojennej administracji należało zapewnienie zatrudnienia bezrobotnym. W tym celu rada w styczniu 1919 r. powołała Komitet Robót Publicznych. W jego skład weszli: F. Saramowicz, E. Ziółkowski, Michał Setta, Ryszard Węgrzecki, Mosiek Anielewicz, Lejbuś Szczęśliwy i właśnie Anteckiego⁷⁹. Przy tych działaniach trudno pominąć jego zaangażowanie w projekt budowy linii kolejowej biegnącej przez miasto. Wprawdzie stację kolejową zyskał Szydłowiec w 1885 r. (przy drodze żelaznej Iwanogrodzko-Dąbrowskiej), jednak zlokalizowana ona została w znacznej odległości od miejscowości. Przez lata 20. XX w. Rada Miasta czyniła usilne starania o przybliżenie połączeń kolejowych. Zabiegano o to w Ministerstwie Kolei i warszawskich przedsiębiorstwach komunikacyjnych. W tym celu powołano specjalną delegację złożoną z burmistrza Klepaczewskiego i Ignacego Ziółkowskiego. W październiku 1921 r. poszerzono skład wspomnianej delegacji o Anteckiego⁸⁰. Jednak gdy sprawa była już „na zupełnie dobrej drodze” i doszło do upoważnienia przez radę do pertraktacji z zainteresowaną firmą, Anteckiego

⁷² Tamże.

⁷³ J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 117.

⁷⁴ M. Przeniosło, *Rada i zarząd...*, s. 82.

⁷⁵ MLIM, nr inw. MLIM/A/155, protokół z 24 XI 1918 r., b.p.

⁷⁶ Tamże, nr inw. MLIM/A/156, k. 199.

⁷⁷ J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 136-137.

⁷⁸ MLIM, nr inw. MLIM/A/155, protokół z 22 I 1919 r., b.p.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże, nr inw. MLIM/A/156, k. 17v.

nie otrzymał⁸¹. Ostatecznie nie doszło do budowy normalnotorowej linii kolejowej przez Szydłowiec⁸². Zdecydowano się natomiast na połączenie stacji z miastem i dalej z Chlewiskami kolejką wąskotorową⁸³.

Obok wymienionych wyżej inicjatyw wspomnieć można o wniosku Anteckiego z 7 grudnia 1918 r. o obniżenie opłat rogatkowych pobieranych przez miasto na szosie prowadzącej do stacji, czego ostatecznie jednak nie uczyniono⁸⁴. Rada miejska w Szydłowcu podejmowała również sprawy mniej istotne dla lokalnej społeczności. Były to na przykład pomoc finansowa dla tzw. Sprawy Polskiej na plebiscytowym Górnym Śląsku⁸⁵, dotowanie renowacji zabytków czy przyznanie, z inicjatywy Anteckiego, 30 tysięcy marek na przebudowę kolegiaty w Wiślicy⁸⁶.

W latach 1918–1922 w szydłowieckim zarządzie miejskim następowały częste zmiany na fotelu burmistrza. Już w listopadzie 1920 r. pełniącym te obowiązki był A. Klepaczewski. Kontrola Magistratu dokonana w dniach 7-10 stycznia 1921 r. przez sekretarza Wydziału Powiatowego Ludwika Sokalskiego wykazała wiele nieprawidłowości w finansach gminnych⁸⁷. Zwrócono uwagę na przyjmowanie łapówek przez radnego Chila Cukera oraz na „karygodną gospodarkę ławnika Skrzyńskiego w szpitalu miejskim”⁸⁸. Co więcej, wskazywano na podejrzenie popełnienia przez ówczesnego burmistrza przestępstwa z art. 639 kodeksu karnego, tj. niezapobieżenie szkodzie dla interesu państwa lub społecznego (i przyjmowanie korzyści prywatnej⁸⁹). Klepaczewski sprawował mandat do 8 stycznia 1922 r. Tegoż dnia na posiedzenie rady przybył starosta konecki Czesław Gajzler, który poinformował rajców, że w wyniku postępowania w wyżej wymienionej sprawie aresztowano burmistrza. Szpital epidemiczny w Szydłowcu został przejęty przez zarząd Wydziału Powiatowego⁹⁰. Rada Miasta, przyjmując sprawozdanie ze wspomnianej kontroli, oznajmiła, że „całą winę nieudolnego prowadzenia gospodarki miejskiej widzi w braku kwalifikowanego burmistrza”⁹¹. Radni, choć

⁸¹ Tamże, k. 21.

⁸² J. Wijaczka, *Rada Miejska w Szydłowcu...*, s. 122-125.

⁸³ Por. I. Kuliński, *Z dziejów kolejek wąskotorowych w dobrach Radziwiłłów, Platerów i Wielowiejskich (dziś w powiatach: skarżyskim, szydłowieckim i koneckim)*, Skarżysko-Kamienna, 2008, s. 23-24.

⁸⁴ MLIM, nr inw. MLIM/A/155, protokół z 7 XII 1918 r., b.p.

⁸⁵ Tamże, nr inw. MLIM/A/156, k. 2.

⁸⁶ Tamże, k. 114.

⁸⁷ Tamże, k. 36.

⁸⁸ APK, WPK, sygn. 12, s. 452.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ Tamże, sygn. 10, s. 145.

⁹¹ MLIM, nr inw. MLIM/A/156, k. 37.

nie przeprowadzili w tej kwestii formalnego głosowania, zaakceptowali propozycję starosty, aby czasowo obowiązki burmistrza powierzyć radnemu Anteckiemu. Jednak już na następnym posiedzeniu rady, 12 stycznia 1922 r., ten zrezygnował z funkcji, twierdząc, że „wskutek braku czasu obowiązków burmistrza pełnić nie może”⁹². Jego następcą, wyłonionym w wyborach 6 kwietnia tego roku, został pochodzący z Chęcín Leon Lisowicz. Jak poprzednio Anteckci pozostał jednak radnym⁹³.

Dzięki lepiej zachowanej niż akta miasta dokumentacji samorządu powiatu koneckiego wiadomo, że już podczas okupacji Anteckci uczestniczył w pracach sejmiku i jego komisji. Konecki Sejmik Powiatowy powstał w 1917 r. pod auspicjami władz okupacyjnych⁹⁴. Anteckci sprawował mandat członka sejmiku przypuszczalnie od początku jego istnienia. Założono tak, gdyż jest wymieniany jako obecny w pierwszym zachowanym protokole z posiedzenia tej rady, z 28 maja 1918 r.⁹⁵ Kadencja sejmiku w Końskich, powołanego przez Austriaków, trwała do 11 kwietnia 1919 r. Wtedy odbyło się pierwsze posiedzenie I Sejmiku Powiatowego powołanego na podstawie dekretu z 4 lutego tego roku⁹⁶. Sejmik nie zmienił swojego składu osobowego; Anteckci należał do jego prezydium, będąc zastępcą przewodniczącego Kurii Miast⁹⁷. Był też powołany do prac w trzech komisjach sejmikowych: handlowo-przemysłowej⁹⁸, robót publicznych i opieki nad bezrobotnymi oraz aprowizacyjnej⁹⁹. Doraźnie pracował również w komisji drogowej¹⁰⁰ oraz rewizyjnej¹⁰¹. Kadencja tego organu trwała do lipca 1927 r.¹⁰²

Początkowy okres działalności sejmiku upłynął pod znakiem tarć politycznych z ówczesnym okupantem na tle narodowościowym¹⁰³. Znamienne były też kwestie ekonomiczne, zwłaszcza dotyczące kontyngentów na rzecz wojska. Nie są to bynajmniej odosobnione kwestie sejmiku koneckiego. Z podobnymi problemami borykały się też inne samorządy powiatowe. W sprawach wyżej wymienionych Anteckci wyraźnie zaznaczał swoją obecność. Na posiedzeniu Sejmiku Powiatowego 28 maja 1918 r. oddelegowany z gminy Chlewiska hrabia Józef

⁹² Tamże, k. 30.

⁹³ M. Przeniosło, *Rada i zarząd...*, s. 71; J. Wijaczka, *Rada miejska w Szydłowcu...*, s. 117-118.

⁹⁴ APK, WPK, sygn. 29, s. 7.

⁹⁵ Tamże, sygn. 10, s. 8.

⁹⁶ Tamże, sygn. 29, s. 7 – tam mylnie nazwany dekretem „o samorządzie miejskim”.

⁹⁷ Tamże, sygn. 12, s. 1.

⁹⁸ Tamże s. 3, 22-24.

⁹⁹ Tamże, s. 39-43.

¹⁰⁰ Był obecny na posiedzeniu tejże komisji 29 VIII 1921 r., por. tamże, sygn. 12, s. 352.

¹⁰¹ Na posiedzeniu tej komisji był obecny 15 III 1922 r., por. tamże, s. 484.

¹⁰² Tamże, sygn. 29, s. 7.

¹⁰³ Tamże.

Plater poruszył problemy rekwizycji bydła i zboża na cele wojenne. Temat ten wywołał gorącą dyskusję wśród członków, studzoną przez komendanta obwodu pułkownika Jongana¹⁰⁴. Podczas debaty Antecki postawił wniosek o zwrócenie się do Generalnego Gubernatorstwa o zarządzenie dobrowolnego skupu bydła¹⁰⁵. Sprawa żywienia gospodarki i poprawy losu ekonomicznego mieszkańców poprzez wprowadzenie wolnego handlu zwierzętami gospodarskimi i płodami rolnymi przybierała formę walki narodowościowej na linii polsko-austriackiej. Członkowie sejmiku zwracali uwagę, że rekwizycje na rzecz wojska „odbywały się w sposób skandaliczny”, a wydanie ogłoszeń sugerujących, że zboże nie jest przekazywane wojsku, lecz wykorzystywane do produkcji spirytusu, „obraża godność narodową”¹⁰⁶. Trudnością okazała się również kwestia podatku gruntowego, poruszona na tym samym posiedzeniu. Plater apelował do sejmiku, aby ten zwrócił uwagę na ponoszone przez włościan zobowiązania i nie nakładał na nich kolejnych ciężarów. Opozycyjne stanowisko w tej materii prezentowali Antecki, Dembiński, Długosz i Skibiński, którzy doprowadzili do uchwalenia zwiększenia podatku gruntowego o 100%¹⁰⁷.

Po odzyskaniu niepodległości nadal wielką bolączką członków sejmiku była aprowizacja – niezbędna ze względu na niedawno zakończony konflikt światowy i wynikłą w lutym 1919 r. wojnę na wschodzie z bolszewicką Rosją. Na posiedzeniu z 6 grudnia 1918 r. „nie podjęto jednak żadnych konkretnych uchwał” w tej sprawie¹⁰⁸. Powróciła ona 11 kwietnia 1919 r., kiedy członkowie oddelegowani z gmin wiejskich domagali się powołania miejscowych komisji w celu ściągnięcia odpowiednich ilości artykułów przeznaczonych do aprowizacji¹⁰⁹. Antecki zauważył wówczas, że „nie potrzeba obciążać biednych, gdyż już 1,5 mln włożyli sami mieszkańcy Szydłowca”¹¹⁰. Przyznał również, że w jego opinii aprowizacja powiatowa była przeprowadzana niewłaściwie, tzn. że mąka, która miała trafiać do bezrolnych, znajdowała swoich odbiorców wśród składających sumy aprowizacyjne¹¹¹. W związku z tym na posiedzeniu 10 grudnia 1919 r. wnioskował o omówienie powyższej sprawy. Postanowiono wysłać delegację do Ministerstwa Aproprowizacji z prośbą o zakwalifikowanie wschodniej części powiatu koneckiego „jako bardzo biednej” do terenów przemysłowych i objętych aprowizacją. Antecki wraz

¹⁰⁴ Protokół z 28 V 1918 r. dwukrotnie wymienia to nazwisko – niestety nie udało się go powiązać z konkretną osobą, por. tamże, sygn. 10, s. 8, 11.

¹⁰⁵ Tamże, s. 9.

¹⁰⁶ Tamże, s. 10-11.

¹⁰⁷ Tamże, s. 11-13.

¹⁰⁸ Tamże, s. 30.

¹⁰⁹ Tamże, s. 39.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Tamże.

z Grottem, Komarem i Wacławem Węgrzeckim podkreślali brak środków żywnościowych w tej części powiatu. Powodów takiego stanu rzeczy upatrywano w niemożności ściągania potrzebnych kontyngentów. W związku z tym Anteckci zaproponował Wydziałowi Powiatowemu wydanie odezwy do ludności, żeby ta – poprzez szybkie oddanie zaległego kontyngentu – umożliwiła wprowadzenie wolnego handlu zbożem. W wyniku tej dyskusji sejmik podjął uchwałę o wysłaniu odpowiedniej delegacji celem aprowidowania powiatu przez rząd¹¹². Nie bez znaczenia był fakt wybrania Anteckiego do powstałych przy Wydziale Powiatowym 11 kwietnia 1919 r. komisji aprowizacyjnej oraz komisji robót publicznych i opieki nad bezrobotnymi¹¹³.

Kolejną sprawą podejmowaną przez Sejmik Powiatowy w Końskich, w której zaznaczył swą obecność Anteckci, była kwestia czasu pracy. 23 listopada 1918 r. wydano dekret ustanawiający w Polsce ośmiogodzinny dzień pracy, co zostało potwierdzone ustawą z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu. W myśl art. 2 przepisów przejściowych tejże ustawy obowiązek określenia czasu pracy na terenie powiatu koneckiego spadł na sejmik¹¹⁴. Delegowani z gminy Chlewiska członkowie Władysław Gałązka i Franciszek Podsiadło¹¹⁵ zwrócili uwagę, żeby sklepy wiejskie były otwierane w godzinach rannych, popołudniowych i wieczornych, aby mogły być dostępne dla pracujących w polu rolników. Anteckci twierdził, że „handel w sklepach winien się odbywać dłużej niż 8 godzin na dobę, natomiast pracownicy najęci powinni pracować w nich na zmiany, jak to przyjęte w zakładach przemysłowych”. W głosowaniu nie uwzględniono jednak poruszonych argumentów. I tak wprowadzono ośmiogodzinny dzień pracy sklepów, z przerwami i w systemie jednozmianowym, natomiast w dni targowe – bez przerw¹¹⁶.

Ponieważ utrzymanie dopiero co odzyskanej przez Polskę niepodległości oraz nadanie jej kształtu terytorialnego związane było od samego początku z wysiłkiem wojskowym, od 1919 r. organizowane były gminne i powiatowe Komitety Obrony Narodowej. Były to organizacje społeczne mające na celu rekrutowanie żołnierzy i przyjmowanie datków ludności na rzecz toczących się wojen o integralność kraju. Taki komitet gminny był zorganizowany w Końskich najpóźniej w pierwszej połowie 1920 r. Ponieważ miał już on swoje sukcesy w tej dziedzinie, na posiedzeniu sejmiku 18 lipca 1920 r. przeorganizowano tenże komitet

¹¹² Tamże, s. 79-80.

¹¹³ Tamże s. 39-43.

¹¹⁴ Ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu, Dz.U. 1920 nr 2, poz. 7.

¹¹⁵ M. Przeniosło, *Preferencje polityczne...*, s. 171.

¹¹⁶ APK, WPK, sygn. 10, s. 100-102

w powiatowy – poprzez dobrane doń członków władz sejmikowych. Wśród oddelegowanych z powiatu członków KON w Końskich znalazł się Czesław Anteki. Niestety, w Archiwach Państwowych w Kielcach i Radomiu nie odnaleziono żadnej dokumentacji dotyczącej tego i jemu podobnych organów¹¹⁷.

W roku 1920 na posiedzeniach sejmiku Anteki prezentował zaangażowanie w kwestiach pożarnictwa i budownictwa komunalnego. Na posiedzeniu z 10 czerwca tego roku podjęto obie sprawy. Anteki „zasadniczo uznając potrzebę pobudowania domu z mieszkaniami dla urzędników” w Końskich, postawił wniosek o powołanie specjalnej komisji mającej zająć się tą sprawą. Postanowiono zatem powołać wspomnianą komisję i wybudować dom drewniany z osiągniętej nadwyżki budżetowej¹¹⁸. Podobnym zmartwieniem dla Anteckiego był stan pożarnictwa w powiecie. Na tym samym posiedzeniu „podkreślając opłakany stan” taboru wszystkich w powiecie straży pożarnych, złożył wniosek „wydatnego zasilania finansowego” ochotniczych straży pożarnych z kasy Wydziału¹¹⁹. Wniosek ten zbiegł się z otrzymaną przez sejmik propozycją Związku Floriańskiego współudziału w utrzymywaniu wykwalifikowanego instruktora pożarowego dla ziemi radomskiej. Niestety, ze względu na niewystarczające środki budżetowe sejmik zmuszony był odrzucić propozycję Związku. Natomiast wniosek Anteckiego znalazł poparcie innych członków sejmiku, którzy uznali konieczność opłacenia zakupu sprzętu strażackiego, jak też poniesienia kosztów kursów pożarniczych na terenie powiatu¹²⁰. Kwestia budownictwa powróciła jeszcze na posiedzeniu 6 listopada 1921 r. Wtedy podniesiono palącą potrzebę wybudowania gmachu urzędowego Starostwa Powiatowego w Końskich, co poparł m.in. Anteki. Większością głosów zobowiązano Wydział do zaciągnięcia pożyczki na ten cel¹²¹.

Przy wszystkich tych działaniach należy pamiętać o aktywności Anteckiego w komisjach. Na posiedzeniu Komisji Drogowej z 29 sierpnia 1921 r. podniesiono problem zmniejszenia liczby dróżników w powiecie. Komisja podjęła tę sprawę, „biorąc pod uwagę, że dróżnicy w ogóle bardzo mało robią na drogach”. Kwestię tę poparł Anteki, który podkreślił, że „w okolicach Szydłowca bardzo rzadko spotyka dróżników”. W oparciu o te postulaty zredukowano zatrudnienie w tym obszarze¹²². Natomiast w Komisji Rewizyjnej udział Anteckiego był właściwie bierny¹²³. Protokołów z posiedzeń Komisji Handlowo-Przemysłowej,

¹¹⁷ Tamże, s. 97.

¹¹⁸ Tamże, s. 143.

¹¹⁹ Tamże, s. 144.

¹²⁰ Tamże, s. 144-145.

¹²¹ Tamże, s. 188-189.

¹²² Tamże, sygn. 12, s. 352.

¹²³ Tamże, s. 484-485.

powołanej na posiedzeniu 28 maja 1918 r.¹²⁴, jak też innych, w których pracować miał Anteckci, nie odnaleziono w ogóle, dlatego trudno tu stwierdzić jakąkolwiek aktywność członka sejmiku.

Ostatnią inicjatywą na forum Sejmiku Powiatowego wykazał się Anteckci w sprawie szkolnictwa rzemieślniczego. Gorąco popierał wniosek przewodniczącego (z 6 listopada 1921 r.) o powołanie do życia szkoły rzemieślniczej w Końskich¹²⁵, którą otworzono już w 1922 r. Nie był w tej kwestii osamotniony; głosy poparcia wyrazili również członkowie Ziemiński i Szymański. Lecz właśnie Anteckci poszedł krok dalej w swoim postulatcie i postawił wniosek o powołanie przez Wydział Powiatowy jeszcze dwóch szkół zawodowych w powiecie – w zachodniej i wschodniej jego części. Nie określał przy tym konkretnych lokalizacji¹²⁶. W dyskusji nad budżetem na rok 1922 wraz z grupą innych członków sejmiku „witał z radością” wieść o rozpoczęciu prac mających na celu uruchomienie wspomnianej szkoły¹²⁷. Wówczas po raz drugi postawił postulat otwarcia „nie jednej, a trzech szkół rzemieślniczych”, tym razem bardziej konkretyzując propozycję. Stawał przy tym interes rodzinnego miasta jako zbieżny z planami powiatu i proponował wybudowanie takiej szkoły w Szydłowcu. Zadeklarował przy tym wsparcie tej konkretnie inwestycji własnymi środkami w wysokości 50 tys. marek polskich¹²⁸. Deklaracja ta najwyraźniej okazała się niewystarczająca. Wyjaśnienia przewodniczącego co do trudnej sytuacji finansowej Wydziału, jak i bardziej szczegółowe oświadczenie referenta ds. szkolnictwa o stanie budżetu szkolnego, najpewniej ostudziły zapał Anteckiego i innych. Sejmik jednogłośnie podjął uchwałę budżetową, która pominęła szydłowiecki projekt¹²⁹.

Nie ma żadnych informacji źródłowych na temat przynależności samorządowców do organizacji politycznych sprzed 1927 r. Nie można więc jednoznacznie orzec, czy i ewentualnie z jaką frakcją mógłby współdziałać Anteckci czy jakikolwiek inny przedstawiciel samorządu miejskiego Szydłowca i powiatowego w Końskich w tamtym okresie¹³⁰.

W marcu 1922 r. Anteckci zachorował. Jego usprawiedliwioną nieobecność odnotowywano na każdym posiedzeniu sejmiku od 22 marca 1922 r.¹³¹ Jego ostatnią obecność w Radzie Miasta odnotowano blisko rok później – 23 stycznia

¹²⁴ Tamże, sygn. 10, s. 22–24.

¹²⁵ „P. Anteckci gorąco popiera wniosek przewodniczącego” – APK, WPK, sygn. 10, s. 176.

¹²⁶ Tamże, s. 176–177.

¹²⁷ Tamże, s. 222.

¹²⁸ „O ile taka szkoła będzie otwarta w Szydłowcu, p. Anteckci deklaruje na nią 50.000 mk.” – APK, WPK, sygn. 10, s. 222.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ M. Przeniosło, *Preferencje polityczne...*, s. 162.

¹³¹ APK, WPK, sygn. 10, s. 244, 261.

1923 r.¹³² Leczył się w warszawskim Sanatorium św. Józefa, prowadzonym przez Siostry Franciszki od Cierpiących. Nie wiadomo, na co chorował Antecki. Zmarł w tej lecznicy 28 marca 1923 r.¹³³ W jego rodzinie powstała legenda, jakoby miał umrzeć, będąc człowiekiem zupełnie zdrowym. Rodzina sugerowała otrucie¹³⁴. Ponieważ akt zgonu nie wymienia przyczyny śmierci, a dokumentacja szpitala, w którym zmarł, nie doczekała naszych czasów, nie można wykluczyć tej ewentualności. Czesław Antecki został pochowany na cmentarzu parafialnym w Szydłowcu w kwaterze I¹³⁵.

Na posiedzeniu z 11 kwietnia 1923 r., z inicjatywy przewodniczącego obrad, szydlowieccy radni podjęli następującą uchwałę: „Rada Miejska w uznaniu zasług i działalności śp. Czesława Anteckiego, dzielając smutek, oddaje mu cześć i hołd przez powstanie, następnie wydatek w sumie 192.600 mk na kupno wieńca akceptuje”¹³⁶. Co prawda nie są znane stenogramy z posiedzeń szydlowieckiej rady, jednak trudno sobie wyobrazić, by uchwały tej nie wprowadzono w życie.

Zakłady kamieniarskie Anteckiego, dzięki przedsiębiorczości jego żony, przetrwały do roku 1951. W 1933 r. zmieniły nazwę na „Kopalnie Kamienia Szydłowieckiego Czesław Antecki Spadkobiercy”¹³⁷. Składały się na nie kamieniołomy i zakład obróbki kamienia. W tym okresie, w opinii regionalistów szydlowieckich, wspomniane zakłady kamieniarskie miały należeć do „wielkich”¹³⁸, czyli – według wyliczeń Edyty Majcher-Ociesa – zatrudniających powyżej 200 pracowników¹³⁹. Nie znaleziono jednak informacji źródłowych pozwalających na poparcie tezy o wielkości przedsiębiorstwa. Firma przetrwała trudny okres następnej wojny i okupacji niemieckiej. W roku 1947 Zarząd Miejski Szydłowca wydał zaświadczenie, w którym stwierdzał, że przedsiębiorstwo to „należy do przemysłu korzystnego”¹⁴⁰. Działo, już z imieniem syna Kazimierza w nazwie, do początku lat 50. XX w. Wtedy zostało znacjonalizowane na rzecz Szydłowiecko-Kunowskich Zakładów Kamienia Budowlanego¹⁴¹.

¹³² MLIM, nr inw. MLIM/A/156, k. 115.

¹³³ AParSz, Księgi metrykalne, sygn. 3/31, k. 50, akt nr 47.

¹³⁴ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 10.

¹³⁵ I. Przybyłowska-Hanusz, *Pomniki przeszłości Szydłowca...*, s. 64-66.

¹³⁶ MLIM, nr inw. MLIM/A/156, k. 163v.-164.

¹³⁷ APK, Urząd Wojewódzki Kielecki II (dalej: UWK II), sygn. 2582, s. 11.

¹³⁸ D. Paprocka, *Szydłowiec*, Kraków 1983, s. 19.

¹³⁹ Por. E. Majcher-Ociesa, *Aktywność gospodarcza ludności żydowskiej w województwie kieleckim w latach 1918-1939*, Kielce 2013, s. 43; E. Majcher, *Przemysł mineralny w województwie kieleckim w dwudziestolecu międzywojennym. Stan liczebny i struktura wewnętrzna*, „Studia Kieleckie – Seria Historyczna” nr 5, 2006, s. 29.

¹⁴⁰ APK, UWK II, sygn. 2582, s. 13.

¹⁴¹ B. Jankowska-Piskorska, *Rodzina Anteckich z Szydłowca*, s. 10-11, 15-16.

Niewątpliwie życie i działalność Czesława Anteckiego to temat, który wymaga dalszych badań. Niniejszy tekst jest pierwszym przyczynkiem do biografii tego działacza gospodarczego i samorządowego. Istotne będzie zbadanie całości dokumentacji historycznej zgromadzonej w Cechu Rzemiosł Różnych w Szydłowcu (która nadal jest nieopracowana i przez to mało pomocna w pracy historyka) oraz całości akt notariatów szydłowieckich. Nadal istnieje potrzeba spisania biografii innych samorządowców działających w Szydłowcu (np. wspomnianych w tym artykule B. Niezgodzińskiego, F. Saramowicza i innych) oraz Końskich (tu przede wszystkim starosty koneckiego C. Gajzlera). Warto też opracować dzieje samorządu powiatowego w Końskich okresu międzywojennego. Dopiero wypełnienie tych braków pozwoli na precyzyjną ocenę działalności. Uznać należy, że udział Anteckiego na forach rady miejskiej i sejmiku wyznaczał kierunki działań samorządu. Zaangażowanie na rzecz poprawy jakości życia w mieście i powiecie było bardzo istotne, mimo że nie wszystkie przedsięwzięcia udało się zrealizować.

Można postawić tezę, że działalność Czesława Anteckiego należała do wyróżniających się wśród innych w radzie i zarządzie Szydłowca lat 1916–1923. Trudno tam znaleźć drugiego samorządowca, który dorównałby mu aktywnością społeczną. Nie ma w tym okresie innego szydłowieckiego radnego, jak również członka koneckiego sejmiku, ofiarowującego własne środki na cele publiczne. Sam Anteckie musiał uchodzić za człowieka powszechnie znanego w mieście i szanowanego. Świadczyć ma o tym uhonorowanie jego pamięci osobną uchwałą Rady Miasta. W okresie międzywojennym Szydłowiec taką uchwałą oprócz Anteckiego uczcił tylko Gabriela Narutowicza¹⁴². Nie podjęto natomiast uchwał czczących pamięć innych lokalnych polityków: zmarłego byłego burmistrza M. Sasina czy radnego Stanisława Korby¹⁴³.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Narodowe w Krakowie: Naczelny Komitet Narodowy, sygn. 93.

Archiwum Państwowe w Kielcach: Urząd Wojewódzki Kielecki I, sygn. 4084; Starostwo Powiatowe Kieleckie I, sygn. 3664; Wydział Powiatowy w Końskich, sygn. 10, 12, 29; Urząd Wojewódzki Kielecki II, sygn. 2582.

¹⁴² Na posiedzeniu Rady 3 I 1923 r. uczczono pamięć G. Narutowicza przez powstanie i na znak żałoby przerwano posiedzenie na 5 minut – por. MLIM, nr inw. MLIM/A/156, k. 135v.

¹⁴³ Por. tamże, nr inw. MLIM/A/155, *passim*.

- Archiwum Państwowe w Łodzi: Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Maryi Panny w Łodzi, sygn. 196.
- Archiwum Państwowe w Radomiu: Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Chlewiska, sygn. 61, 91; Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Szydłowiec, sygn. 63, 65, 67, 71, 73, 75, 77, 79, 80, 82, 85, 87, 107, 110, 111; Akta notariusza szydłowieckiego Terpiłowskiego Mariana, sygn. 4, 7, 8, 17, 27, 49, 50; Akta notariusza szydłowieckiego Dworaka Antoniego, sygn. 3, 6, 7, 19, 20, 23.
- Archiwum Parafii św. Stanisława w Chlewiskach: Księga urodzonych 1852–1860 (bez sygn.).
- Archiwum Parafii św. Zygmunta w Szydłowcu: Księgi metrykalne, sygn. 3/9, 3/29, 3/31, 3/32.
- Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu: Zbiory historyczno-artystyczne, nr inw.: MLIM/A/155, MLIM/A/156.

Publikacje

- Archiwum Państwowe w Radomiu. Spis zespołów według stanu na dzień 31 grudnia 1999 roku*, oprac. M. Comber, S. Piątkowski, Radom 2000.
- Boniecki J., *Józef Grzeczmarowski (życie i działalność 1884–1918)*, w: *W 100 rocznicę urodzin Józefa Grzeczmarowskiego*, red. J. Zdrojkowski, Radom 1984, s. 1-9.
- Boniecki J., *Zygmunt Słomiński (1879–1943)*, w: *Znani i nieznani ziemi radomskiej, t. 3*, red. C.T. Zwolski, Radom 1990, s. 297-299.
- Gajl T., *Herbarz polski od średniowiecza do XX wieku. Ponad 4700 herbów szlacheckich, 49 tysięcy nazwisk, 60 tysięcy rodzin*, Gdańsk 2011.
- „Głos Radomski”, Rok III, 1918, nr 40.
- Jankowska-Piskorska B., *Rodzina Antekich z Szydłowca*, w: *To nasze życie... Wspomnienia mieszkańców Szydłowca i okolic*, oprac. I. Przybyłowska-Hanusz, M. Piwowarczyk, Szydłowiec 2018.
- Karpeta A., *Publiczne szkolnictwo powszechne międzywojennego Szydłowca*, „Studia Kieleckie – Seria Historyczna” nr 6, 2010, s. 141-166.
- Kuliński I., *Z dziejów kolejek wąskotorowych w dobrach Radziwiłłów, Platerów i Wielowiejskich (dziś w powiatach: skarżyskim, szydłowieckim i koneckim)*, Skarżysko-Kamienna, 2008.
- Macherzyński W., *Józef Grzeczmarowski – działacz społeczno-polityczny i gospodarczy w okresie międzywojennym (1918–1939)*, w: *W 100 rocznicę urodzin Józefa Grzeczmarowskiego*, red. J. Zdrojkowski, Radom 1984, s. 22-38.
- Macherzyński W., *Józef Grzeczmarowski jako redaktor i wydawca*, w: *W 100 rocznicę urodzin Józefa Grzeczmarowskiego*, red. J. Zdrojkowski, Radom 1984, s. 39-46.
- Macherzyński W., *Tomasz Całuń – ps. „Kostek” (1890–1936)*, w: *Znani i nieznani ziemi radomskiej, t. 2*, red. C.T. Zwolski, Radom 1988, s. 33-35.
- Macherzyński W., *Antoni Cwiąg (1900–1972)*, w: *Znani i nieznani ziemi radomskiej, t. 2*, red. C.T. Zwolski, Radom 1988, s. 37-39.
- Macherzyński W., *Franciszek Foryś (1874–?)*, w: *Znani i nieznani ziemi radomskiej, t. 2*, red. C.T. Zwolski, Radom 1988, s. 55-56.

- Majcher E., *Przemysł mineralny w województwie kieleckim w dwudziestoleciu międzywojennym. Stan liczebny i struktura wewnętrzna*, „Studia Kieleckie – Seria Historyczna” nr 5, 2006, s. 23-38.
- Majcher-Ociesa E., *Aktywność gospodarcza ludności żydowskiej w województwie kieleckim w latach 1918–1939*, Kielce 2013.
- Morgan A., *Prezesem została kobieta*, w: *Ich ślady. Kobiety w historii Radomia*, red. A. Morgan, A. Skubisz-Szymanowska, Radom 2011, s. 60-83.
- Miernik G., *Podziały administracyjne na ziemi szydłowieckiej*, w: *Z dziejów powiatu szydłowieckiego*, red. M. Przeniosło, Szydłowiec 2009, s. 175-236.
- Mierzwa J., *Słownik biograficzny starostów Drugiej Rzeczypospolitej, t. 1*, Łomianki 2018.
- Pająk J.Z., *Powstanie i rozwój samorządu w miastach Królestwa Polskiego podczas I wojny światowej*, w: *Z historii ustroju państwa polskiego od XIV do XX wieku*, red. W. Saletra, Kielce 2003, s. 103-114.
- Pająk J.Z., *Szydłowiec w przemianach sieci administracyjnej*, w: *Hrabstwo szydłowieckie Radziwiłłów*, red. Z. Guldon, Szydłowiec 1994, s. 141-159.
- Памятная книжка Радомской Губернии на 1905 год*, Radom 1906.
- Памятная книжка Радомской Губернии на 1913 год*, Radom 1913.
- Paprocka D., *Szydłowiec*, Kraków 1983.
- Piwek J., *Szydłowiec i dobra szydłowieckie w pierwszej połowie XIX wieku*, Kielce 1996.
- Poniewierski Ł., *Ksiądz Ludwik Gawroński – radny miasta Kielce 1919–1921*, „Między Wisłą a Pilicą” t. 18, 2017, s. 91-99.
- Przeniosło M., *Aktywność polityczna Żydów w Szydłowcu w latach 1918–1939*, w: *Żydzi szydłowieccy*, red. J. Wijaczka, Szydłowiec 1997, s. 73-92.
- Przeniosło M., *Organizacje samopomocy społecznej w Królestwie Polskim w latach I wojny światowej*, „Niepodległość i Pamięć” nr 1 (33), 2011, s. 57-72.
- Przeniosło M., *Preferencje polityczne mieszkańców ziemi szydłowieckiej w okresie II Rzeczypospolitej*, w: *Z dziejów powiatu szydłowieckiego*, red. tenże, Szydłowiec 2009, s. 149-173.
- Przeniosło M., *Rada i Zarząd Miasta Szydłowca w latach 1918–1939*, w: *Szydłowiec. Z dziejów miasta*, red. J. Wijaczka, Szydłowiec 1999, s. 69-87.
- Przybyłowska-Hanusz I., *Pomniki przeszłości Szydłowca. Cmentarz rzymskokatolicki przy ulicy Kamiennej*, Szydłowiec 2009.
- Smyk G., *Administracja Publiczna Królestwa Polskiego w latach 1864–1915*, Lublin 2011.
- Sprawozdanie Zarządu Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie 1912*, Warszawa 1913.
- Wijaczka J., *Rada Miejska w Szydłowcu w pierwszych latach drugiej Rzeczypospolitej (1918–1923)*, w: *Studia z historii Szydłowca*, red. Z. Guldon, J. Wijaczka, Szydłowiec 1995, s. 115-139.
- Wiśniewski J., *Dekanat konecki*, Radom 1913.
- Witkowski W., *Historia administracji w Polsce 1764–1989*, Warszawa 2007.
- Wolańczyk P., *Stefan Artwiński. Biografia*, Kielce 2010.
- Wolańczyk P., *Prezydenci Kielc 1919–1950*, Kielce 2018.
- Zbiory rękopisów w Polsce, t. 1: Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa, współpraca C.T. Sieniacka, Warszawa 2014.

- Zemeła K., *Baltruszajtis Andrzej*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 14-18.
- Zemeła K., *Medyński M., Bobowski Konstanty*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, K. Zemeła, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 38-39.
- Zemeła K., *Czaplarski Wacław*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 53-54.
- Zemeła K., *Ergietowski Wawrzyniec*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 73-74.
- Zemeła K., *Sieczka Antoni*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 202-203.
- Zemeła K., *Tatkowski Franciszek*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 246-247.
- Zemeła K., *Węgrzecki Wacław*, w: *Skarżyski słownik biograficzny*, red. tenże, Skarżysko-Kamienna 2008, s. 255-256.